

FOTO: ANNIKA VIHMANN

Praegu tundub loomulik, et peale lavastaja- ja dramaturgiameeti oled tihti oma lavastuste juures ka kunstnik ja muusikaline kujundaja. Oled kirjeldanud, kuidas sulle meeldib kirjutada dramaturgiat kui luuletust ja teha lavastust kui muusikat. Samas oled rõhutanud näiteks Esko Salervo olulisust olla dramaturgina sinu Shakespeare'i lavastuste "Othello" (Vanemuine, 2015) ja "Lear" (Tallinna Linnateater, 2023) juures. Millistel juhtudel eelistad või tunned vajadust, et keegi teine oleks lavastamisprotsessis aktiivselt kõrval?

Mul on alati inimesed kõrval – teatris teisiti ei saa. Ma usaldan väga näitlejaid ja teisi lavastusgrupi liikmeid, ma teen suure osa lavastustegevustest läbi nende – nii muusika, valgusruum, lavaruum, tekstianaliis kui ka lausekujundus lähtuvad just nendest, kes konkreetse tegemisega seotud on.

Ma olen sunnitud paljud asjad eelnevalt valmis mõtlema, isegi fikseerima, aga see ei tähenda, et ma nende fikseeringutele lõpuni kindlaks jääksin. Betoonilt nõutakse igavest kindlust, elava materia puhul need asjad ei kehti.

**Täna tean, et mul pole teat-
riväljal ühtegi kindlat reeglit
ega tegevusmustrit, millele
ma jäägitult truu oleksin.**

Tean, et sulle ei meeldi rääkida materjalidest, mida lavastad. Publikul peab jääma ruumi enda kujutluspildi tekkimiseks. Aga kuna "Sünnipäevaküünlad" koosneb stseenidest, kus peategelasel on sünnipäev, siis küsiks hoopis sinu rutiinide kohta. Kirjelda, milline on sinu elu (sünni-, argi-, pidu- või aastapäeva) ilus kordus, ilma milleta oleks olemine raske.

Mul pole püsivaid kordusi. Ma elan püsivalt oma perekonnas, aga meie aastad on erinevad, me muutume ja uueneme ja tunneme sellest rõõmu. Antud eluperioodil meeldib mulle väga kõndida, aga see on ainult väline kirjeldus, sest kõndimise sisemine olemus on pidevalt muutuv.

Üks asi, mida ma kindlalt tean, on see, et kõik on kõigega seotud ja kõik on üks ja seesama, hoolimata sellest, et asjade väline vorm ja olemine võib muutuda. Minu õpetaja Kauko ütleb, et *energy goes where the mind goes* – seda tunnen ja usun kaljukindlalt.

Kui eneseusaldus materjali valimisel on püsinud sama, siis kuidas on sinu lavastaja-käekiri nende saja lavastuse jooksul arenenud? Millele pöörad praegu proovides teadlikult rohkem tähelepanu? Kas ja kuidas on muutunud sinu ootused trupile?

Sada lavastust tagasi polnud mul mingit käekirja. Mul oli suur tahtmine teha ja ma püüdsin sellele tahtmisele ükskõik mis moel rakendust leida. Oli kindlasti palju avastamisärevust ja ka mõttetut rapsimist. Paljudes asjades olin maksimalist, konfliktini välja. Täna kindlasti ei ole.

Ma tean, et lavastused tulevad sellised, nagu nad peavad tulema ja pole mõtet pille lõhki ajada – see ei aita. Mind huvitab tegemise rõõm – võimalus olla kõige paremas ja kaarinraidilikumas mõttes asjaarmastaja. Sest asjaarmastaja on see, kes armastab asju – teater võib olla just üks selline asi.

Ma pöoran tähelepanu kõigele, mis lavastusprotsessiga seondub, aga see ei tähenda, et ma seda igal pool välja näitan. Teinekord näen suurt vaeva sellega, et tähelepanu mitte pöörata ja lasta asjadel omasoodu minna. Näitlejatelt ootan vist usaldust ja avatust – julgust riskida ja lõpuni minna, julgust kontroll mulle üle anda. Mulle meeldib, kui mäng planeerimise ja konstrueerimise üle võtab, kui näitleja tunneb end mänguplatsil nii turvaliselt, et annab päris emotsioonidele vabaduse ja voli.

Ma ei oota midagi, ei modelleeri tulevikku – ma loodan luua prooviprotsessi algusest peale sellise oleviku, milles me püsiksime ja lahkuda ei tahaks.

Milline viimastel aastatel loetud teos või nähtud lavastus on sulle kuidagi eriliselt meelde jäänud ja miks?

Viimase suurima elamuse eest hoolitses Pichet Klunchun Dance Company MITF festivalil Tai kuningriigis. Väga ootamatu ja hurmav.

Viimane väike teatrielamus oli parasiitetendus "Pimekohting" Ugalas – suurepärase võimalus näha oma igapäevast keskkonda täiesti uuest rakursist.

Viimane raamat, mis andis jõudu, oli Frédéric Gros' "Kõndimise filosoofia". Minu lemmikmuusikat võite jätkuvalt kuulata Spotify *playlist*-ist "Fantaasia" – see on avalik hüve. Oodatuim album on artistilt Rozell – see muusika on väga puudutav ja 180 kraadi varasemast erinev. ✕

"Sünnipäevaküünlad" ja selle autor

Näidendi "Sünnipäevaküünlad autor Noah Haidle on lõpetanud Princetoni ülikooli ja õppinud Lila Acheson Wallace'i juures näitekirjandust New Yorgi Juilliardi etendus-kunstide kõrgkoolis.

"Sünnipäevaküünlad" tellis Haidle'ilt Detroit Public Theatre ja see esietendus sealsamas aastal 2018. Hiljem on lavastatud seda korduvalt erinevates teatrites üle Ühendriikide (sh Broadwayl) jm.

Haidle'i auhinnatud näidendid keskenduvad armastusele, surmale, vananemisele, üksindusele ja kaotusele.

FOTOD: KALEV LILLEORG

x teater

"TÕE JA ÕIGUSE" PAROODIA:

Vaino Vahingu näidend "Suvekool" on meie näitekirjanduses mitmeski mõttes erandlik ja tähelepanuväärne, sest pole just tavaline, et üks Eesti algupärane läbi erinevate ajastute ja riigikordade ikka ja jälle üles leitakse ja lavale pannakse. On ju meie näitekirjanikud elanud ikkagi pigem selles paines, et nende loomingut lavastatakse ja mängitakse vaid korra. Lavastaja **Ingomar Vihmariga** vestles Endla teatri dramaturg **Ott Kilusk**.

Praktiseeriv psühhiaater mängib meiega jälle

1

5. veebruaril möödus 85 aastat **Vaino Vahingu** sünnist ja 17. aprillil esietendub Endla teatris **Ingomar Vihmari** käe all tema näidend "Suvekool". Endlas tõi selle 1972. aastal lavale **Ingo Normet**, hiljem on "Suvekooli" lavastanud näiteks **Mati Unt** ja **Kalev Kudu**.

Aprillis esietenduv lavastus on seega juba neljas kord, kui see lugu taas Eestis vaatajate ette jõuab. Mis on selles tekstis sellist, mis sedavõrd kõnetab, et seda ikka ja jälle lavastada tahetakse. Miks Sina seda teha tahad?

Jah, arvatavasti Vaino tõesti ei arvanud, et sellel näidendil selline saatuse võiks olla. Oli ta ju omas

ajas ikkagi selline vastuvoolu ujuja, teisiti mõtleja. Peale selle, nagu tema päevikutest lugeda võib, ei pidanud Vahing oma loomingut kunagi piisavaks, ei hinnanud seda ise eriti kõrgelt. Kiitnud ei ole ta ennast kunagi. Tema suhtlusringi kuulusid ju paljud mitmenda põlvkonna kirjanikud, nagu näiteks **Paul-Eerik Rummo** ja paljud haritlased, kellel oli kõrgem humanitaarharidus. Vaino tundis end nende kõrval sellise “maalt tulnud mehena”, kes ei osanud võibolla omavahelistes filosoofilistes vestlustes kogu aeg kedagi tsiteerida ja oma teadmistega hiilata. Vahingu teadmised olid teistsugused. Temal oli ju hoopis meditsiiniline haridus.

Ma arvan, et just selle teistsuguse tausta tõttu, sellepärast, et tal polnud võibolla sellist panoraamset ülevaadet maailma kultuurist ja kirjandusest, lähtuski tema looming teistelt alustelt ja tänu sellele saavutaski teatava omanäolisuse, mis teda kaasaegsetest eristas. Tema tekst mõjub lugejasse-vaatajasse hoopis teistmoodi – tungib hinge ja ärritab. Ehk sellepärast. See on ebatraditsiooniline tekst traditsiooniliste kõrval ja minule on sellised tekstid alati huvitavamad. Pealegi, pole sugugi vähe tähtis, et Vahing on Eesti autor. Olen viimasel ajal lavale toonud **Tammsaare** ja **Koidula** tekste. Vahing on minu jaoks kuidagi loogiline jätk.

Jah, Vaino Vahing erines oma kaasaegsetest loome- ja vaimuinimestest. Oli maalt pärit mees, nagu Mati Untki. Ja temast sai peale meditsiinkooli ja Tartu ülikooli arstiteaduskonna lõpetamist praktiseeriv psühhiaater. Tänu sellele, mis ta oma erialal koges ja nägi, hakkaski ta kirjutama hoopis teistmoodi.

Jah, ja tema tekstid ei muutunud kunagi tavaliseks, ükskõik, kui palju juurde kirjutatakse või eksperimenteeritakse. See on harutee. Nagu palgimetsast võssa keeramine.

Vaino Vahingu isiku ja loominguga käib lahutamatu kaasas mõiste *spiel* – mäng. See lähtub neuroosi mõistest, teooriast, et inimesest saab neurootik, sest ta peab lapsepõlvest peale etendama erinevaid rolle: ühiskonna ees, oma vanemate ees, koolikaaslaste ees jne. Kasvades neid rolle üha lisandub ja lõpuks ei saa inimene päris täpselt aru, kes ta ise selline on. Kui asi läheb tõsiseks, võib neuroos edasi areneda bipolaarsuseks

või skisofreeniaks. Enamasti on selline rollides elamine alateadlik, aga Vahing teadvustas seda ja katsetas *spiel*’i võimalusi nii elus kui kirjanduses. Jah, provotseerides erinevaid olukordi, pannes selle inimese, kelle peal ta oma eksperimenti parasjagu läbi viis, ootamatusse, absurdsesse või koomilisse olukorda, jälgis ta eksperimenteeritava reaktsiooni, kõnet ja enesekontrolli kadumist, kasutades seda omakorda oma loomingus. Sellepärast saadab Vahingu tekste, eriti nendes esinevaid dialooge teatav ootamatus, repliigisisest pisipuändid, midagi sellist, mida tavavestluses, veelgi enam, peavoolu kirjanduse dialoogides ei kohta. Need on üllatavad, intrigeerivad ja teinekord homeeriliselt naljakad.

Vahingu kaasaegsed on oma mälestustes rääkinud, see ilmneb muidugi ka tema päevaraamatust, et Vahing *spiel*’is nende kõigiga. Temaga läbi käies ei võinud iialgi teada, kas olukord on tõeline või “provotseeritud”. Sellepärast tekib küsimus: kas Vahingu loomingut saab vaadelda ja analüüsida tema eluloolisust arvesse võtmata? Arvan, et saab. Seda näidendit on teistesegi keeltesse tõlgitud, mängitud inimestele, kes tema elust ja loomemeetodist midagi ei tea ja ikkagi on sellel oma mõju. Vaatamata teatavale tumedusele ja traagilisusele on see tekst alati vaatatajaid puudutanud ega ole ükskõikseks jättnud. On ju teada, et Normeti lavastus Endlas oli omal ajal üsnagi edukas. Publik käis seda hea meelega vaatamas. Vahing kartis Endla esietendust väga, kartis, et ta vilistatakse välja, sest tema näidend oli ikkagi midagi väga teistsugust kui Endla muu repertuaar. Aga inimesed tõusid lõpuks püsti ja plaksutasid näitlejaid palju kordi tagasi. Üldiselt ju tollel ajal sellist püsti tõusmise kommet ei olnud. Pealegi, selles loos ei puudu täiesti omanäoline ja ootamatust situatsioonidest tulenev huumor, kohad, mis ajavad naerma. “Suvekoolis” on kogu aeg midagi, mis vaatajat lõa otsas hoiab, sisemiselt pingestab, midagi ootama paneb.

Mati Unt nimetas seda näidendit omal ajal “Tõe ja õiguse” paroodiaks. Mida ta sellega mõelda võis? Lavastasin hiljuti “Tõde ja õigus V” ja võib tõesti öelda, et seal on teatavad paralleelid. Tuleb ju ka “Suvekoolis” noor mees linnast oma vanemate koju, et seal tööd rügama hakata. Ja täpselt

sama moodi ei mõista tema vanemad peategelase motive, peavad tema tegevusi mõttetuks, lihtsalt öeldes – ta jääb oma tegemistes üksi. Käsitletakse samu probleeme, mis “Tões ja õiguses” – põlvkondade vaheline möödarääkimine, paarisuhte keerukused, linn ja maa kui opositsioonid ja kõige lõpuks kõige tähtsam – peategelase kompromissitu rahulolematuse ümbritseva suhtes, kõigutamatult tahta seda muuta ja lõpuks äratundmine, et see pole võimalik. Sellest tuleneb hamletlik traagika, kui vihjata allusioonidele maailmakirjandusega. Inimese võitlus millegi enesest suuremaga viibki traagiliste sündmusteni. Ei teagi, kas paroodia on just õige sõna, kui “Suvekooli” ja “Tõde ja õigust” omavahel võrrelda, aga Unt oli ju Vahingu kaasaegne, sõber ja mõttekaaslane. Tema võis niimoodi öelda küll. Sellist ironiat enesele lubada.

Kui võtame analüüsi aluseks võimaluse, et “Suvekooli” peategelane on Vahingu *alter ego*, siis leiame lugedes kergesti üles kohad, kus ta tuvastab oma lähikondlaste erinevad rollid, andes sellega mõista, et kõik *spiel*’ivad, vahetavad oma rolle vastavalt sellele, milline on parasjagu suhtlusi- tuatsioon. See muudab kõik kuidagi ebatõeliseks, mingiks veidraks eluteatriks, nii et peategelane tajub aeg-ajalt koguni taluõue, seal olevaid ehitisi ja esemeid dekoratsioonina. Kas Vahingul on õigus? Kas me elamegi kõik kogu aeg mingis rollisooritamise hüsteerias, elamata päriselu? Võib nii olla küll. Igas uues situatsioonis võtame mingi uue rolli, et meeldida, et dialoog kulgeks hästi, et saaksime läbi nendega, kes meile tegelikult ei meeldi. Igapäevases teatritöös me ju ka kogu aeg *spiel*’ime. See on teadlik tegevus, ainult teatriga seotud inimestele arusaadav mäng ja see on tegelikult väga vajalik. Sellest tulenevad teistsugused naljad, suhted jne. Aeg-ajalt me provotseerime olukordi, millel pole tegelikkusega suuremat pistmist ja see aitabki püsida mingil teisel tasandil, pärismaailmast nihestatud ruumis, mis on ju kunsti tegemiseks hädavajalik.

Aga kes me siis päriselt oleme?

Eks me vilksatame seal kuskil kõigi nende rollide vahel. Eks see ole erinev, kui traagiliselt seda keegi võtab. Kord nii, kord naa. ✕

Eks me vilksatame seal kuskil kõigi nende rollide vahel. Eks see ole erinev, kui traagiliselt seda keegi võtab. Kord nii, kord naa.